

Pomoc Techniczna
dla Funduszy Europejskich

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Streszczenie

Ewaluacja Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji

Wersja końcowa

31 sierpnia 2025 r.

Streszczenie raportu końcowego

Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji

Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) stanowi jeden z trzech filarów Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji Unii Europejskiej, którego **celem jest łagodzenie skutków transformacji energetycznej w regionach szczególnie dotkniętych procesem odchodzenia od gospodarki wysokoemisyjnej**. Polska, jako największy beneficjent FST, otrzymała łącznie 4,78 mld EUR, z czego 3,85 mld EUR pochodzi ze środków unijnych, a 930 mln EUR stanowi wkład krajowy. Wsparciem objęto pięć regionów:

- województwo dolnośląskie: 581,5 mln euro (podregion wałbrzyski),
- województwo łódzkie: 369,5 mln euro (wybrane gminy z podregionów piotrkowskiego i sieradzkiego),
- województwo małopolskie: 264,5 mln euro (podregion oświęcimski),
- województwo śląskie: 2 216,9 mln euro (podregiony: katowicki, bielski, tyski, rybnicki, gliwicki, bytomski i sosnowiecki),
- województwo wielkopolskie: 414,8 mln euro (część podregionu konińskiego).

Wdrażanie rozpoczęto w 2023 roku, po zatwierdzeniu programów przez Komisję Europejską.

Cel i zakres badania ewaluacyjnego

Celem ewaluacji było dokonanie oceny trafności regulacji unijnych, modelu wdrażania FST w Polsce, skuteczności interwencji oraz identyfikacja barier i sformułowanie rekomendacji dla kontynuacji instrumentu po 2027 roku. Zakres czasowy badania obejmował okres do końca 2024 roku (lub do połowy 2025 roku dla danych finansowych, a także z uwzględnieniem zmian związanych z rekonstrukcją rządu oraz informacji przedstawionych przez Komisję Europejską w zakresie budżetu UE na kolejną perspektywę finansową). Zastosowano zróżnicowane metody badawcze, w tym analizę dokumentów, wywiady, badania CAWI i CATI oraz studia przypadków.

Wnioski z badania

Skala potrzeb związanych z procesem transformacji jest ogromna. Ponadto proces transformacji regionów energetycznych w Polsce będzie trwał jeszcze przez co najmniej 10–20 lat, biorąc pod uwagę obecne informacje na temat harmonogramu zamykania poszczególnych kopalń. Środki z obecnej perspektywy FST pozwoliły w wielu miejscach na zainicjowanie działań transformacyjnych, jednakże skala potrzeb jest ogromna.

Proces zamykania kopalń i przekształcania regionów ma charakter długoterminowy, co wymaga stabilnego i przewidywalnego wsparcia finansowego oraz instytucjonalnego. Obecne środki z FST umożliwiły rozpoczęcie działań, ale są niewystarczające wobec rzeczywistych potrzeb społecznych, gospodarczych i infrastrukturalnych. W związku z tym w regionach obecnie objętych FST konieczna jest kontynuacja wsparcia w obszarze zarówno samej transformacji energetycznej, jak i łagodzenia skutków społeczno-gospodarczych transformacji w kolejnej perspektywie finansowej. Dodatkowo konieczna jest kontynuacja dialogu oraz negocjacji z KE w sprawie objęcia wsparciem dalszych regionów górniczych w Polsce, w których proces transformacji w najbliższych latach będzie przyspieszał.

Konieczność kontynuacji wsparcia transformacji

Transformacja regionów energetycznych w Polsce to proces rozłożony na wiele lat, głęboko zakorzeniony w lokalnych strukturach społecznych, gospodarczych i przestrzennych. Choć FST umożliwił rozpoczęcie tego procesu, jego obecna skala wsparcia – zarówno finansowego, jak i instytucjonalnego – okazuje się niewystarczająca wobec rzeczywistych potrzeb. Brak kontynuacji finansowania niesie ryzyko zahamowania rozpoczętych działań, utraty zaufania społecznego oraz pogłębienia negatywnych skutków restrukturyzacji. **Rekomenduje się kontynuację wsparcia w kolejnej perspektywie finansowej UE – czy to w ramach przedłużonego FST, czy poprzez utworzenie nowego, dedykowanego instrumentu. Zakres wsparcia powinien uwzględniać zarówno inwestycje infrastrukturalne, jak i działania miękkie, a także nowe priorytety UE**, w tym rozwój kompetencji w sektorze obronnym, odporność infrastruktury krytycznej, dostęp do mieszkań, transformację cyfrową i wodną.

Utrzymanie odrębnego, dedykowanego instrumentu

Utrzymanie odrębnego, dedykowanego instrumentu wsparcia, jakim jest FST, pozostaje kluczowe dla skutecznej realizacji celów transformacji energetycznej w regionach górniczych. **Konstrukcja FST, odmienna od klasycznej polityki spójności, umożliwia precyzyjne dopasowanie interwencji do lokalnych potrzeb oraz łączenie różnych form wsparcia w ramach jednego projektu.** Brak kontynuacji instrumentu byłby społecznie odebrany jako niedotrzymanie zobowiązań UE, co mogłoby podważyć zaufanie lokalnych społeczności do sprawiedliwego charakteru transformacji. Rekomenduje się utrzymanie dotacyjnego charakteru wsparcia oraz elastyczności w łączeniu interwencji infrastrukturalnych z działaniami społecznymi, edukacyjnymi i kompetencyjnymi. Tylko dedykowany instrument, taki jak FST, pozwala na zachowanie koncentracji tematycznej i odpowiedź na złożone, długofalowe wyzwania regionów objętych transformacją.

Indywidualne TPST dla każdego regionu węglowego z uwzględnieniem strategii transformacji

Doświadczenia z bieżącej perspektywy finansowej wskazują na potrzebę bardziej zindywidualizowanego podejścia do planowania transformacji w regionach węglowych. Rekomenduje się, aby **w kolejnej perspektywie finansowej każdy polski region węglowy przygotował i negocjował z KE własny, odrębny TPST (w tym regiony górnicze, które w latach 2021-2027 nie korzystają ze wsparcia z FST).** Dokumenty te powinny zawierać nie tylko diagnozę skutków transformacji, ale uwzględniać lokalne wyzwania, potrzeby i potencjały oraz **nakreślać strategię transformacyjną regionu, w tym plany przebranżowienia, specjalizacji gospodarczej** oraz harmonogramy dekarbonizacji. Takie podejście umożliwi lepsze dopasowanie interwencji do lokalnych warunków oraz zwiększy sprawczość samorządów i społeczności lokalnych. Jednocześnie wskazuje się na potrzebę uproszczenia procedur związanych z aktualizacją TPST, w szczególności w kontekście projektów inwestycyjnych realizowanych przez duże przedsiębiorstwa oraz inwestycji redukujących emisje gazów cieplarnianych. W tym celu rekomenduje się wypracowanie bardziej elastycznych rozwiązań, w tym m.in. wdrożenie indywidualnie notyfikowanego programu pomocowego. Dlatego rekomenduje się, aby w nowej perspektywie wypracować bardziej elastyczne rozwiązanie w tym zakresie na przykład poprzez określenie jasnych kryteriów, kiedy taka

inwestycja może zostać zrealizowana na terenie objętym TPST, precyzyjne zdefiniowanie wymogów dotyczących tworzenia i utrzymania nowych miejsc pracy lub wdrożenie mechanizmu indywidualnie notyfikowanego programu pomocowego, który obejmowałby wsparciem wyżej opisane projekty.

Określenie poziomu dofinansowania na poziomie NUTS 3

Obecny system ustalania poziomu dofinansowania na poziomie NUTS 2 nie odzwierciedla zróżnicowania wewnętrznego województw. **Rekomenduje się ustalenie poziomu dofinansowania na poziomie NUTS 3, co pozwoliłoby lepiej dopasować intensywność wsparcia i poziomy wymaganego wkładu własnego do lokalnych warunków społeczno-gospodarczych.** O ile w bieżącej perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027 zagadnienie to dotyczy podregionu wałbrzyskiego i Wielkopolski wschodniej, o tyle w kolejnej perspektywie finansowej może dotyczyć również części podregionów z województwa śląskiego, jeśli zostanie ono zakwalifikowane do kategorii tzw. „regionów przejściowych”.

Wprowadzenie możliwości dostosowania zakresu tematycznego pomocy do specyficznych sytuacji regionów

Zakres tematyczny wsparcia FST został oceniony jako szeroki i adekwatny do potrzeb regionów objętych transformacją. Obejmuje on działania społeczne (przekwalifikowanie pracowników, infrastruktura społeczna), gospodarcze (wsparcie dla MŚP, innowacje, turystyka) oraz środowiskowe (OZE, rewitalizacja terenów, gospodarka o obiegu zamkniętym). Respondenci badania CAWI wskazywali, że głównymi motywacjami aplikowania były inwestycje proekologiczne, innowacje oraz planowanie transformacji. Jednocześnie 44% beneficjentów dostrzega nowe potrzeby rozwojowe nieobjęte zakresem FST, a ponad 84% z nich deklaruje gotowość do aplikowania w przyszłości. Jednakże, pomimo szerokiego zakresu tematycznego FST, jego praktyczne wykorzystanie bywa ograniczane przez interpretacje Komisji Europejskiej.

Doświadczenia regionów wskazują, że skuteczna transformacja wymaga również inwestycji w infrastrukturę drogową, wodno-kanalizacyjną, transport lokalny, w tym kolejowy czy rewitalizację zdegradowanych terenów przemysłowych w tym osiedli pogórnicych i terenów zdegradowanych, czy wsparcia turystyki (nie tylko zrównoważonej). Dlatego rekomenduje się poszerzenie zakresu wsparcia FST o komponenty infrastrukturalne, które – choć nie zawsze bezpośrednio związane

z transformacją energetyczną – stanowią jej niezbędny fundament. W kolejnej perspektywie finansowej UE wsparcie powinno również uwzględniać nowe priorytety, takie jak rozwój kompetencji w sektorze obronnym, odporność infrastruktury krytycznej, dostęp do mieszkań, transformacja cyfrowa i wodna.

Umożliwienie przekazywania terenów pogórnich na cele gospodarcze

Zagospodarowanie terenów pogórnich stanowi jedno z kluczowych wyzwań w procesie sprawiedliwej transformacji regionów górniczych. Obowiązujące przepisy ograniczają możliwość przekazywania gruntów przez SRK wyłącznie na cele publiczne, co utrudnia rozwój lokalnej przedsiębiorczości i przyciąganie inwestorów. **Rekomenduje się nowelizację ustawy o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego, tak aby umożliwić przekazywanie terenów pogórnich na cele gospodarcze, społeczne i samorządowe, tworzenie specjalnych stref inwestycyjnych oraz zapewnienie większej przejrzystości procesu udostępniania nieruchomości.** Zmiana ta powinna zostać uzupełniona o program pomocowy uzgodniony z Komisją Europejską, umożliwiający finansowanie działań związanych z rekultywacją, uzbrojeniem i promocją terenów inwestycyjnych. Ułatwienie dostępu do terenów inwestycyjnych przyczyni się do tworzenia nowych miejsc pracy i wzmocnienia lokalnych gospodarek.

Wsparcie dla projektów strategicznych i inwestorów

Transformacja energetyczna regionów pogórnich powinna być postrzegana nie tylko jako proces wygaszania przemysłu wydobywczego, lecz przede wszystkim jako szansa na budowę nowej, zrównoważonej gospodarki lokalnej. **Rekomenduje się skoncentrowanie wsparcia finansowego i instytucjonalnego wokół projektów o charakterze strategicznym, które wpisują się w długofalową wizję rozwoju regionu i mają potencjał generowania trwałych miejsc pracy, rozwoju nowych sektorów gospodarki oraz przyciągania inwestycji.** Takie projekty powinny wzmocniać istniejące branże, kreować nowe łańcuchy dostaw i tworzyć efekt mnożnikowy dla lokalnych MŚP. Równolegle wskazuje się na potrzebę opracowania kompleksowej strategii przyciągania inwestorów, obejmującej działania promocyjne, uproszczenie procedur administracyjnych oraz przygotowanie odpowiednio uzbrojonych terenów inwestycyjnych. Poszerzenie możliwości finansowania przygotowania terenów inwestycyjnych oraz infrastruktury towarzyszącej powinno być traktowane jako inwestycja

strategiczna, zwiększająca atrakcyjność regionu i wspierająca jego długoterminową konkurencyjność.

Dostosowanie przepisów pomocy publicznej

Obowiązujące przepisy pomocy publicznej nie uwzględniają specyfiki projektów realizowanych w ramach FST, co stanowi istotne ograniczenie dla beneficjentów oraz instytucji wdrażających. **Złożoność regulacji, konieczność stosowania różnych reżimów pomocy w ramach jednego projektu oraz ograniczenia wynikające z limitów *de minimis* utrudniają realizację projektów o dużym potencjale rozwojowym**, w tym np. inicjatyw społecznych takich jak spółdzielnie socjalne. W zakresie przepisów pomocy publicznej **rekomenduje się ich uproszczenie i dostosowanie do specyfiki projektów transformacyjnych, w tym opracowanie dedykowanych wytycznych i mechanizmów wspierających beneficjentów oraz instytucje wdrażające**. W szczególności wskazuje się na potrzebę zwiększenia limitów pomocy dla projektów o wysokim potencjale rozwojowym, takich jak spółdzielnie socjalne, oraz umożliwienie łączenia różnych form wsparcia w ramach jednego projektu bez konieczności jego sztucznego dzielenia. Ponadto rekomenduje się podjęcie dialogu z Komisją Europejską w celu zwiększenia limitów wsparcia dla wybranych typów projektów, co umożliwi ich pełne wykorzystanie w procesie transformacji energetycznej.

Uproszczenie procedur i zwiększenie elastyczności

Jednym z najczęściej wskazywanych wyzwań przez beneficjentów FST są skomplikowane procedury aplikacyjne, przetargowe i rozliczeniowe, które wymagają znacznych zasobów administracyjnych i specjalistycznej wiedzy. Brak elastyczności w realizacji projektów oraz długotrwałe procedury aneksowania umów nie odpowiadają dynamicznie zmieniającym się warunkom lokalnym. **Rekomenduje się kompleksowe uproszczenie procesów wdrażania FST, w tym ograniczenie liczby wymaganych dokumentów, cyfryzację procedur oraz rozszerzenie stosowania uproszczonych form rozliczeń, takich jak ryczałty i stawki jednostkowe**. Kluczowe jest także **stworzenie uproszczonych ścieżek wsparcia dla najmniejszych beneficjentów** oraz wydłużenie czasu na przygotowanie wniosków, szczególnie w przypadku JST. Takie działania zwiększą dostępność programu, poprawią jakość projektów i przyspieszą realizację celów transformacyjnych.

Wzmocnienie koordynacji na poziomie centralnym i regionalnym

Obecny model zarządzania FST, oparty głównie na działaniach regionalnych, nie zapewnia wystarczającej koordynacji **projektów o charakterze ponadregionalnym ani spójności działań międzyresortowych. Rekomenduje się wdrożenie modelu hybrydowego, który łączyłby komponent regionalny z komponentem krajowym, umożliwiającym realizację projektów o charakterze ponadregionalnym i strategicznym. Wzmocnienie roli MFiPR jako instytucji koordynującej oraz utworzenie funkcji Pełnomocnika Rządu ds. Transformacji, który – pod warunkiem posiadania szerokich uprawnień – mógłby usprawnić współpracę międzyresortową oraz wzmocnić pozycję Polski w dialogu z Komisją Europejską. Proponuje się, aby funkcja ta została ulokowana w nowo utworzonym Ministerstwie Energii, w ramach którego powstałby Departament ds. Transformacji Energetycznej odpowiedzialny za koordynację polityki energetycznej, nadzór nad sektorem górniczym i odnawialnymi źródłami energii oraz współpracę z innymi resortami i instytucjami finansującymi.**

Projekty transformacyjne o charakterze ponadregionalnym

Obecny zdecentralizowany model wdrażania FST nie umożliwia realizacji projektów o charakterze ponadregionalnym, co ogranicza potencjał strategicznych interwencji. **Rekomenduje się wprowadzenie modelu hybrydowego, łączącego komponenty regionalne z centralnym, który pozwoli na realizację projektów transformacyjnych o zasięgu krajowym i ponadregionalnym, a także projektów strategicznych.** Kluczową rolę w tym modelu mogłyby odegrać Spółki Skarbu Państwa, realizujące projekty o znaczeniu strategicznym. Komponent centralny powinien być powiązany z wyodrębnioną pulą środków finansowych. Dodatkowo rekomenduje się **opracowanie Krajowego Planu Sprawiedliwej Transformacji jako dokumentu strategicznego wzmacniającego koordynację działań między resortami oraz pomiędzy rządem a regionami węglowymi.**

Wzmocnienie działań informacyjnych i promocyjnych

Transformacja energetyczna to nie tylko zmiana struktury gospodarczej, ale również głęboka zmiana społeczną, wymagająca skutecznej komunikacji. **Działania informacyjne i promocyjne powinny stanowić integralny element projektów transformacyjnych, wspierając akceptację społeczną, przeciwdziałając dezinformacji i budując poczucie współodpowiedzialności mieszkańców.**

Rekomenduje się profesjonalizację komunikacji poprzez zatrudnianie specjalistów, tworzenie strategii informacyjnych, wykorzystanie nowoczesnych narzędzi oraz prowadzenie dialogu z mieszkańcami. Szczególnie istotne jest promowanie dobrych praktyk i udanych projektów, które mogą inspirować innych i wzmacniać zaufanie do procesu transformacji.

Potrzeba większej wymiany wiedzy i doświadczeń między regionami

W trakcie wdrażania FST ujawnił się brak systemowej przestrzeni do wymiany wiedzy i doświadczeń między regionami. Choć regiony zmagają się z podobnymi wyzwaniami, działają często w izolacji, co prowadzi do powielania błędów i nieefektywnego wykorzystania zasobów. Rekomenduje się **stworzenie ogólnopolskiej platformy wymiany wiedzy**, zarządzanej przez MFiPR lub dedykowaną jednostkę, która gromadziłaby zasoby interpretacyjne, wzory dokumentów, dobre praktyki oraz umożliwiała interaktywną komunikację. Uzupełnieniem powinny być regularne webinaria, warsztaty i spotkania robocze, wspierające budowanie sieci współpracy i wspólnoty wdrażającej transformację.

Opracowanie definicji pojęć związanych z transformacją

Brak spójnych definicji kluczowych pojęć związanych z transformacją energetyczną utrudnia wdrażanie FST, prowadząc do rozbieżności interpretacyjnych i niejednorodnych ocen projektów. Rekomenduje się **opracowanie jednolitych definicji i standardów na poziomie krajowym, w sposób partycypacyjny** – z udziałem instytucji centralnych, samorządów, ekspertów i organizacji społecznych. Efektem powinien być oficjalny słownik pojęć i katalog standardów, dostępny cyfrowo i regularnie aktualizowany, który będzie punktem odniesienia dla wszystkich uczestników procesu wdrażania FST.

Wsparcie przygotowania projektów

Jednym z kluczowych czynników wpływających na tempo i jakość wdrażania FST jest poziom gotowości projektowej potencjalnych beneficjentów. W wielu mniej zasobnych gminach i powiatach brakuje dokumentacji technicznej, analiz wykonalności, studiów środowiskowych czy kosztorysów inwestorskich, co uniemożliwia skuteczne aplikowanie o środki pomimo pilnych potrzeb transformacyjnych. **Rekomenduje się wprowadzenie dedykowanego mechanizmu wsparcia finansowego na przygotowanie projektów, szczególnie dla JST i organizacji pozarządowych**, które odgrywają kluczową rolę

w procesie transformacji, lecz dysponują ograniczonymi zasobami. Dofinansowanie etapu przygotowawczego zwiększy liczbę wysokiej jakości projektów, przyspieszy wdrażanie FST i umożliwi bardziej sprawiedliwy dostęp do funduszy. Wsparcie to powinno obejmować również komponent STEP oraz projekty strategiczne w sektorach obronności, energii i mieszkalnictwa.

Uproszczenie procedur aplikacyjnych i rozliczeniowych, cyfryzacja procesów

Złożoność procedur aplikacyjnych i rozliczeniowych w ramach FST stanowi istotną barierę dla wielu beneficjentów, zwłaszcza mniejszych JST, organizacji pozarządowych i lokalnych instytucji. Rekomenduje się kompleksowe uproszczenie tych procesów, w tym **ograniczenie liczby wymaganych dokumentów, uproszczenie zasad kwalifikowalności wydatków, szersze wykorzystanie ryczałtów i stawek jednostkowych oraz zastąpienie zaświadczeń oświadczeniami**. Kluczowe jest również wdrożenie intuicyjnych systemów elektronicznych wspierających aplikowanie i rozliczanie projektów. Zwiększenie elastyczności w realizacji projektów oraz wcześniejsza publikacja dokumentacji konkursowej pozwolą na lepsze dostosowanie działań do lokalnych warunków. Wszelkie zmiany powinny uwzględniać wymogi systemu kontroli i audytu, aby nie obciążać dodatkowo instytucji wdrażających.

Skrócenie czasu oceny wniosków i podpisywania umów

Długi czas oceny wniosków i finalizacji umów w ramach FST wpływa negatywnie na realizację projektów i zniechęca potencjalnych beneficjentów. **Rekomenduje się uproszczenie kryteriów oceny, automatyzację części procesów oraz zwiększenie liczby osób zaangażowanych w ocenę lub rozważenie zastosowania modelu Management Services Outsourcing (MSO) jako narzędzia wspierającego procesy weryfikacyjne** w Instytucjach Zarządzających oraz Instytucjach Pośredniczących w momentach kumulacji wniosków. **Wdrożenie nowoczesnych systemów informatycznych klasy Service Management Software** oraz zapewnienie bieżącej informacji o statusie projektu poprawi przejrzystość i efektywność procesu. Dodatkowo wskazane jest intensyfikowanie działań szkoleniowych oraz publikacja wytycznych z przykładami najczęstszych błędów, co zwiększy jakość składanych wniosków (w tym wniosków o płatność) i usprawni ich obsługę.

Wprowadzenie zaliczek lub specjalnych linii wsparcia wkładu własnego

Konieczność wniesienia wkładu własnego stanowi istotną barierę dla wielu JST i organizacji pozarządowych, szczególnie w regionach o słabszej kondycji finansowej.

Rekomenduje się obniżenie wymaganego poziomu wkładu własnego dla podmiotów o ograniczonych zasobach, szersze wprowadzenie zaliczek na realizację projektów oraz uruchomienie specjalnych linii wsparcia. Takie rozwiązania zwiększą dostępność środków FST, umożliwią aktywizację mniejszych ośrodków i przyczynią się do bardziej sprawiedliwego rozwoju regionów objętych transformacją. Ułatwienie dostępu do finansowania pozwoli na pełniejsze wykorzystanie potencjału lokalnych społeczności.

Większe wsparcie interpretacyjne ze strony MFiPR i wypracowanie wspólnych ram interpretacyjnych

W trakcie wdrażania FST ujawniono istotne trudności związane z niejednoznacznymi interpretacjami przepisów, definicji oraz zasad kwalifikowalności projektów. Brak spójnych wytycznych prowadzi do niepewności, wydłużania procesów aplikacyjnych, a w skrajnych przypadkach – do odrzucania projektów, które w innych regionach mogłyby zostać zaakceptowane. **Rekomenduje się zwiększenie wsparcia interpretacyjnego ze strony MFiPR oraz wypracowanie wspólnych ram interpretacyjnych, obejmujących publikację oficjalnych interpretacji, stworzenie ogólnodostępnej bazy wiedzy, organizację cyklicznych szkoleń oraz opracowanie „słownika transformacji”.** Takie działania zwiększą przejrzystość systemu, ułatwią przygotowanie projektów i przyczynią się do bardziej spójnego oraz sprawiedliwego wdrażania FST.

Umożliwienie, w uzasadnionych przypadkach, inwestycji w maszyny i urządzenia korzystające z paliw kopalnych

Obowiązujące przepisy dotyczące FST wykluczają wsparcie dla technologii opartych na paliwach kopalnych, co – przy restrykcyjnej interpretacji KE – prowadzi do poważnych trudności wdrożeniowych i ograniczenia kwalifikowalności szerokiego zakresu projektów. Ograniczenie to dotyczy nie tylko inwestycji infrastrukturalnych, ale również projektów edukacyjnych, społecznych oraz wspierających MŚP. W wielu przypadkach brak

dostępnych alternatyw technologicznych lub ich znacząco wyższy koszt uniemożliwia realizację inwestycji. Dodatkowo, brak jednolitych wytycznych dotyczących pojęcia „viable alternative technology” oraz rozbieżności regionalne w interpretacji przepisów pogłębiają niepewność instytucji wdrażających i beneficjentów. W odpowiedzi na te wyzwania MFiPR, we współpracy z BGK, opracował narzędzie pomocnicze umożliwiające ocenę dopuszczalności wsparcia dla inwestycji wykorzystujących paliwa kopalne w ramach instrumentów finansowych, z możliwością jego zastosowania także w projektach dotacyjnych. **Rekomenduje się przeprowadzenie szkolenia dla instytucji wdrażających w regionach węglowych, prezentującego praktyczne zastosowanie narzędzia w projektach FST, celem zapewnienia spójności podejścia.**

Lepsze powiązanie wsparcia z etapami transformacji sektora

Dotychczasowe działania w ramach FST nie w pełni odpowiadały rzeczywistemu przebiegowi transformacji sektora górniczego, co ograniczało skuteczność interwencji. Brak transparentnych planów restrukturyzacji zatrudnienia oraz niedopasowanie harmonogramu wsparcia do tempa zamykania kopalń utrudniały wykorzystanie dostępnych instrumentów. **Rekomenduje się synchronizację interwencji z planami restrukturyzacyjnymi, zwiększenie elastyczności oferty wsparcia** – tak, aby odpowiadała ona zróżnicowanym potrzebom nie tylko górników, ale także ich rodzin oraz pracowników sektora okołogórniczego oraz wzmocnienie komponentu informacyjnego i doradczego, aby zwiększyć świadomość i zaufanie potencjalnych beneficjentów do oferowanych rozwiązań. Takie podejście pozwoli na lepsze dopasowanie działań do potrzeb społeczności lokalnych i zwiększy efektywność wykorzystania środków FST.

Zwiększenie transparentności planów redukcji zatrudnienia w spółkach węglowych

Jednym z czynników ograniczających skuteczność działań w ramach FST jest brak jednoznacznych i publicznie dostępnych planów dotyczących redukcji zatrudnienia w spółkach węglowych. Wielu górników nie odczuwa jeszcze realnej potrzeby zmiany ścieżki zawodowej, co przekłada się na ograniczone zainteresowanie szkoleniami, doradztwem zawodowym czy wsparciem dla samozatrudnienia. Brak jasnej komunikacji ze strony pracodawców osłabia poczucie pilności i utrudnia planowanie zarówno po stronie pracowników, jak i instytucji wdrażających działania transformacyjne. W efekcie, mimo dostępności środków i instrumentów wsparcia, ich wykorzystanie pozostaje poniżej oczekiwań. Aby zwiększyć skuteczność transformacji sektora węglowego, rekomenduje

się **wdrożenie spójnej polityki informacyjnej, obejmującej regularną publikację planów restrukturyzacyjnych**, wczesne informowanie o dostępnych formach wsparcia, aby wyprzedzać momenty kryzysowe, tak by pracownicy mieli czas na podjęcie decyzji i skorzystanie z dostępnych narzędzi oraz włączenie partnerów społecznych i lokalnych do dialogu. Takie działania zwiększą zaufanie do procesu i umożliwią lepsze przygotowanie się do nadchodzących zmian.

Niskie zainteresowanie wsparciem wśród górników, większe wśród pracowników zaplecza i rodzin

Ewaluacja FST wskazuje na niskie zainteresowanie wsparciem wśród górników, przy jednoczesnym dużym zaangażowaniu pracowników zaplecza kopalń, branż okołogórnich oraz rodzin górników. **Rekomenduje się ukierunkowanie działań transformacyjnych na grupy wykazujące realną gotowość do uczestnictwa w procesie zmiany.** Obejmuje to przekierowanie niewykorzystanych środków, dostosowanie oferty wsparcia, zwiększenie dostępności działań oraz elastyczne podejście do kwalifikowania osób. Wzmocnienie komponentu społecznego w projektach FST pozwoli na pełniejsze wykorzystanie potencjału lokalnych społeczności.

Różnice w wymogach i regulaminach konkursowych między regionami

W toku wdrażania FST ujawniły się istotne rozbieżności w podejściu poszczególnych regionów do konstruowania dokumentacji konkursowej. W szczególności dotyczyło to definicji branż kwalifikujących się do wsparcia, różnic w poziomach współfinansowania – ustalanych zgodnie z kategorią regionu na poziomie NUTS 2, co w praktyce oznaczało większe obciążenia dla biedniejszych gmin i organizacji społecznych w woj. dolnośląskim i wielkopolskim, terminów i harmonogramów naborów – opóźnienia w uruchomieniu środków doprowadziły do kumulacji konkursów w krótkim czasie. Aby zwiększyć spójność i efektywność wdrażania FST, **rekomenduje się stworzenie mechanizmów systematycznej wymiany wiedzy pomiędzy regionami.** W szczególności wskazuje się na potrzebę wdrożenia platformy online, organizacji cyklicznych spotkań roboczych oraz wznowienia szkoleń dla pracowników IZ i IP. Koordynację tych działań powinno pełnić MFiPR, we współpracy z regionami.

Opóźnienia w uruchomieniu FST i presja czasowa na wydatkowanie środków z instrumentu The Next Generation EU

Wdrożenie FST w Polsce napotkało istotne opóźnienia – w wielu regionach środki zostały uruchomione z niemal dwuletnim opóźnieniem względem początku WRF 2021-2027. To opóźnienie spowodowało skumulowanie konkursów w krótkim czasie, co nie przełożyło się na efektywne przyspieszenie wydatkowania. Wręcz przeciwnie – przeciążenie instytucji oceniających wnioski, ograniczona dostępność wykonawców oraz krótki czas realizacji projektów doprowadziły do ryzyka niewykorzystania środków w terminie. Szczególnie dotkliwe są konsekwencje dla środków pochodzących z instrumentu Next Generation EU, które muszą zostać rozliczone i certyfikowane do końca 2026 roku.

W obliczu ryzyka niewykorzystania pełnej alokacji środków z NGEU w zakładanym terminie, **rekomenduje się kontynuację negocjacji z Komisją Europejską w celu przesunięcia okresu kwalifikowalności wydatków, zwiększenia elastyczności certyfikacji oraz umożliwienia przesunięć alokacji.** Takie działania pozwolą na bardziej racjonalne i jakościowe wdrażanie projektów. Dodatkowo warto rozważyć przygotowanie wspólnego stanowiska regionów i MFiPR jako uzasadnienia dla zmiany harmonogramu rozliczeń.

Działania informacyjne i promocyjne są dobrze oceniane, ale wymagają kontynuacji

Działania informacyjne i promocyjne realizowane w ramach FST zostały ocenione jako skuteczne i wartościowe, wzmacniające zaufanie do instytucji wdrażających oraz budujące akceptację społeczną dla transformacji. Ich kontynuacja jest niezbędna ze względu na skalę wyzwań oraz potrzebę „oswajania zmiany” w społecznościach lokalnych. Rekomenduje się **zwiększenie nakładów na działania promocyjno-edukacyjne, wykorzystanie lokalnych kanałów komunikacji oraz zaangażowanie „ambasadorów transformacji”.** Ważne jest także systematyczne monitorowanie efektów komunikacji i współpraca międzyregionalna w zakresie dobrych praktyk. Takie podejście pozwoli na skuteczniejsze dotarcie do beneficjentów i utrzymanie pozytywnego odbioru procesu transformacji.

Proces wdrażania Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji w Polsce, mimo licznych wyzwań instytucjonalnych i operacyjnych, został oceniony jako adekwatny do celów funduszu. Zdecentralizowany model zarządzania, oparty na regionalnych Terytorialnych Planach Sprawiedliwej Transformacji (TPST), umożliwił dostosowanie

interwencji do lokalnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych, jednak ujawnił również istotne ograniczenia w zakresie koordynacji międzyresortowej oraz realizacji projektów o charakterze ponadregionalnym.

Wysokie zaangażowanie Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej oraz instytucji regionalnych, w tym Instytucji Zarządzających i Pośredniczących, przyczyniło się do sprawnego uruchomienia naborów i kontraktacji środków. Niemniej jednak, tempo wydatkowania – zwłaszcza środków z instrumentu The Next Generation EU (NGEU) – pozostaje poniżej oczekiwań, w kontekście rygorów czasowych wynikających z regulacji ustanawiających NGUE (wydatkowania środków do końca 2026 r.), co rodzi ryzyko niewykorzystania dostępnych funduszy w przewidzianym okresie programowania.

Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej odegrało także istotną rolę w przygotowaniu i wdrażaniu FST, prowadząc negocjacje z Komisją Europejską, wspierając regiony w opracowywaniu TPST, koordynując prace z pozostałymi resortami zaangażowanymi w procesy transformacji oraz monitorując zgodność działań z celami funduszu.

Rekomenduje się dalsze wzmocnienie roli koordynatora MFiPR, w tym poprzez zapewnienie dedykowanej puli środków z Pomocy Technicznej, jak również powrót do koncepcji hybrydowego modelu wdrażania FST, który dzięki dedykowanym środkom umożliwiłby realizację projektów ponadregionalnych i strategicznych.

Propozycja kontynuacji FST (lub analogicznego instrumentu) po 2027 r. obejmuje zarówno utrzymanie dedykowanego, elastycznego instrumentu wsparcia, jak i dostosowanie zasad wdrażania do lokalnych potrzeb, uproszczenie procedur, wzmocnienie koordynacji oraz rozwój działań informacyjnych i promocyjnych. Istotne jest zapewnienie stabilnego i przewidywalnego wsparcia finansowego oraz instytucjonalnego, które umożliwi skuteczną i sprawiedliwą transformację regionów węglowych w Polsce. Skuteczna realizacja rekomendowanych działań wymagać będzie nie tylko silnego przywództwa instytucjonalnego, ale również konsekwentnego zaangażowania wszystkich poziomów administracji. Tylko wówczas możliwe będzie pełne wykorzystanie potencjału Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji jako narzędzia wspierającego sprawiedliwą, włączającą i długofalową transformację społeczno-gospodarczą regionów węglowych w Polsce.

Brak kontynuacji Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji po 2027 roku może skutkować poważnymi konsekwencjami dla regionów objętych procesem transformacji.

Przede wszystkim istnieje ryzyko utraty efektów dotychczasowych inwestycji, które były realizowane z dużym zaangażowaniem lokalnych społeczności i instytucji. Zaniechanie dalszego wsparcia może prowadzić do zahamowania rozpoczętych procesów rozwojowych, pogłębienia nierówności regionalnych oraz utraty zaufania do instytucji publicznych i UE jako gwaranta sprawiedliwej transformacji. Dodatkowo, brak stabilnego i przewidywalnego finansowania może zniechęcić potencjalnych inwestorów, osłabić motywację samorządów do planowania długofalowych działań oraz ograniczyć zdolność regionów do adaptacji w obliczu wyzwań klimatycznych, społecznych i gospodarczych. W efekcie może dojść do marginalizacji części obszarów pogórnicych, co będzie sprzeczne z celami polityki spójności i sprawiedliwej transformacji.

Dlatego kontynuacja dedykowanego instrumentu wsparcia – czy to w formie przedłużonego FST, czy nowego mechanizmu – jest nie tylko rekomendowana, ale wręcz niezbędna dla zapewnienia trwałości i skuteczności działań transformacyjnych w Polsce.

